

30. oktobris 2023

BAIBA KALNA

Teātra kritiķe un zinātniece

ILZE KĻAVIŅA

Teātra kritiķe

KVESTS BEZ IZLAUŠANĀS

TEĀTRA KRITIĶU ĪSVIEDOKĻI PAR LATVIJAS NACIONĀLĀ TEĀTRA IZRĀDI "SUŅU CIEMA NELAIMES LĀCIS" REGNĀRA VAIVARA REŽIJĀ

Traģiskā un komiskā vienlaicīgums

Ilze Kļaviņa: Telpiski vizuāls piedzīvojums – tādu pirmo iespaidu rada režisora un dramaturga Regnāra Vaivara autordarbs Latvijas Nacionālajā teātrī “Suņu ciema Nelaimes lācis”. Visu izrādes laiku lielo skatuvi piepilda tumša (satura ziņā un arī burtiskā nozīmē) mistiska atmosfēra, ko intensīvi apdzīvo aktieri un no visām pusēm ieskauj digitālo ekrānu vide. Tajā iesprostotais lugas personāžs nemeklē izeju, bet gluži pretēji – ārēji nekustīgi samierinās ar esošo nenormālo situāciju. Sižeta centrālais tēls Lilita, bēgot no Tēva, nokļūst savādā noslēgtā pašpietiekamā kopienā, kur valda apgrieztas loģikas

likumsakarības par labā un ļaunā robežām. Dzīve starp ciematniekiem pamazām pārvēršas absurdā nepieciešamībā upurēties kopienas labā.

Telpas risinājums pasvīturo izrādes konceptu – mijiedarbību starp privātās/ personiskās izvēles līmeni un nerasniedzamo publisko/ kopīgo morāli. Izrāde vairāk raisa racionālu vērtējumu nekā emocionālu sajūtu, un, iespējams jūtīgāks pietuvinājums rastos, ja skatītāji sēdētu nevis 19./20. gadsimta mijā būvētās ēkas standarta krēslos, bet būtu vienotā plāknē ar aktieriem, kuri, lietojot mobilos telefonus kā pārraides kameras, atklāj ne vien savu tēlu loģiku, bet arī iekšējo pārdzīvojumu. Šķīstīšanās nenotiek, kam, manuprāt, grodi uzbūvētajā trīsstūrī (varmāka – upuris – glābējs) būtu īstā vieta.

Attiecību trīsstūra tēma tverta plaši, pat pārāk, ietilpinot lugā un izrādē gan bibliskos motīvus, gan dokumentālo kara situāciju (vai tikai man šķiet, ka Tēvam ir līdzība ar Ukrainas prezidenta izskatu?), gan atsauces uz Larsa fon Trīra filmu stilistiku, gan ironiju par folkloras pasakas (laimīgajās beigās tiek apsolīta puskaralvalsts, t.i., puse no uzņēmuma akcijām), utt. Uzreiz jāpiebilst, ka režisors ļāvis dramaturgam izplūst detaļu nevajadzīgā daudzumā un tā vietā, lai koncentrētu darbību vienotas līnijas rāmjos, ļāvis materiālam pašam sevi attīstīt trīs stundu garumā. Līdzās ētiskā maksimālisma un garīgā meklētāja/ sevis noliegšanas ceļa tēmai spilgti parādās patērētājsabiedrības maziskuma ilustrācija (humpalu kalnos ietērptais personāžs). Bibliskie motīvi caurvijot sadrumstalojas nelielās zīmēs – “kurš bez grēka, lai pirmais met akmeni”, “ņem savu paunu un staigā”, u.c. Visa kā ir daudz, bet ko ar to darīt skatītājam? Man interesantākie šķiet tie brīži, kad varoņi par savu uzvedību atsvešināti stāsta, runājot tieši kamerās, piemēram, kad aktiera Kārļa Reijera Jānis, glēvi noskatoties uz mīļotās sievietes

izvarošanu, no malas komentē sava tēla bezdarbību. Attaisnojums viņa pasivitātei ir sīks un sadzīvisks, un patiesībā smieklīgs. Tragiskā un komiskā vienlaicīgums it kā izslēdz emociju nozīmi, un skatītāji seko notiekošajam gluži kā žurnālistu reportāžai par globālu notikumu, kurā, lai kā gribētos, izmainīt neko nevaram. Tēlu komentāros daudz kas loģiski saprotams un identificējams ar savas ikdienas pieredzes novērojumiem un domu gaitu, un tieši tajās mūsu ikdienas domāšanas un attiecību izvēlēs, iespējams, atrodams tas “Laiques lācis”, kas šoreiz izrādē neierodas.

Skats no izrādes "Suņu ciema nelaiques lācis" // Foto – Mārcis Baltskars

Dievcilvēka meklējumos

Baiba Kalna: Regnārs Vaivars, skatuves darbiem vairākkārt adaptējis citu autoru tekstus, tagad uzrakstījis savu pirmo lugu “Suņu ciema Nelaiques lācis”. Ar Andreja Upīša Sūnu

ciemu un laimes lāci, kā, izlasot nosaukumu, varētu šķist, jaunajai lugai tikai nosacīta saistība. Šajā sarežģītajā darbā kristietības motīvi un dažādas kultūratsauces mijas ar mūsdienu pasaules eksistenciāli nozīmīgiem jautājumiem: agresija un žēlsirdība, piedošana un sods, ticība un kārdinājums, labais un ļaunais.

Kristietības tēmas Regnāra Vaivara darbos ir klātesošas daudzu gadu garumā, ko apliecina arī Nacionālā teātra literārās padomnieces levas Strukas izrādes programmiņā ievietotais fragments no Vaivara esejas žurnālam "Teātra Vēstnesis" (2023, I). Studiju gados uz skatuves parādījies A. Čehova stāsta "Melnais mūks" dramaturģijā, spēlējis Aļošu Pētera Krilova iestudētajos neaizmirstamajos F. Dostojevskas "Brāļos Karamazovos" ar Dievcilvēka un Cilvēkdieva meklējumiem, Jaunajā Rīgas teātrī deviņdesmito gadu beigās veidojis diskusijas uzjundījušo O. Vaildas "Salomi", bibliiskas atsauces var saskatīt arī citos viņa darbos, piemēram, pērn uzvestajā S. Peltolas "Mazajā naudiņā". Jaunajā darbā īpaši uzrunā tas, ka režisors reflektē par sev personiski neapšaubāmi nozīmīgām un sāpīgām tēmām. Viņš pats to nosaucis par traģikomēdiju, šeit nepārprotami saskatāma metaforiska līdzība ar Kristus otro atnākšanu: kara apstākļos kādā pierobežas ciemā – mītiskā nekuriē ierodas jauna sieviete, vārdā Lilita, kura vēlas izrauties no Tēva ietekmes zonas un palīdzēt ciema ļaudīm. Sižeta aizmetnis un skatuves melnais kubs bez dekorācijām, ko ieraugām, priekšskaram atveroties, vedina atcerēties arī Larsa fon Trīra "Dogvilu".

Režisors strādā kopā ar savu daudzkārt pārbaudīto komandu, pētot, kas notiek ar cilvēku esību, apziņu un morāli sarežģītās, smagās robežsituācijās. Radīts vērienīgs inscenējums ar iespaidīgu videoinstalāciju – deformēta, drūma, absurda pasaule, kur atklājas cilvēka

krišanas pakāpes un ļaunuma dažādās grimases. Uz skatuves nav pustoņu, izrādes veidotāji triepj ar eļļas krāsām. Šeit ir tumšs tumšajā un absurds absurdajā, kas, reizēm – gribēti vai negribēti – panāk pretēju efektu, kad izrādes ritms un skatītāju uzmanība pārsātinājuma rezultātā atslābst un nomācošā vizualitāte sāk prevalēt pār vēstījuma skaidrību. Vairāk ne vienmēr ir labāk, zināmā veidā askētiskāka skatuves valoda izrādes vēstījumam, iespējams, piešķirtu lielāku mērķtiecību. Savukārt nepievilcīgās parādības brīžam parādot ne tik uzskatāmā, demonstratīvā formā, tās būtu grūtāk atpazīt, bet pati šifrēšana piesaistītu varbūt arī tos skatītājus, kuri izrādes laikā atstāj zāli. Iestudējumu skatīties nav viegli, tomēr strādāts nopietni, un rezultāts, kaut mākslinieciski pretrunīgs, uzrāda vairākus mūsu šodienas pasaulizjūtas sāpīgos punktus. Jāuzteic viss aktieru ansamblis, kurš atdevīgi seko režisoram šajā izaicinājumā.